

Jelena Vukočić¹
Beograd
jelena.vukoicic@yahoo.com

Pregledni rad
UDC 141.72:316.66-055.2
DOI: 10.7251/SOCSR1305033V
Prihvaćeno 10.5.2013.

Radikalni feminizam kao diskurs u teoriji konflikta

Abstract

Radical feminism represents one of the types of the feminist theory, founded on the attitude that the society is based on the patriarchal grounds, because of which women are marginalized and discriminated against. This theory can be defined as a conflict theory because it is based on the assumption that a society consists of opposed fractions (sexes) whose relations are based on the domination of men over women, as well as the one that a society and different relations within it can be best described by observing these relations and the attitudes of sexes toward them. Since the radical feminist movement had been founded on the principles of Marxism, which, as well, represents the most important conflict theory, the comparative analysis of Marxism and this type of feminism is the key component of this research, in order to see similarities and differences between the two theories, and, based on those, define some of the main characteristics of the radical feminism as a conflict theory.

Key words: *feminism, radical feminism, theory of conflict, Marxism, patriarchy, power, repression, discrimination.*

Apstrakt

Radikalni feminizam predstavlja jedan od pravaca feminističke teorije, nastale na stavu da je društveni sistem zasnovan na patrijarhalnim osnovama, što za posledicu ima marginalizaciju i diskriminaciju žena u svim sferama društva. Ovaj teorijski pravac može da se definiše kao teorija konflikta, s obzirom na to da je nastao na osnovnoj pretpostavci da je društvo sačinjeno od suprotstavljenih frakcija (polova), čiji se odnosi zasnivaju na dominaciji muškaraca nad ženama, kao i da društvo i različiti odnosi unutar njega najbolje mogu da se objasne posmatrajući ove odnose i stavove polova prema njima. S obzirom na to da je radikalni feministički pokret nastao na princi-

¹ Fakultet političkih nauka u Beogradu, jelena.vukoicic@yahoo.com

pima marksizma,² koji, ujedno, predstavlja najznačajniju teoriju konflikta, za ovo istraživanje je ključna komparativna analiza ove vrste feminizma i marksizma, kako bi se uvidele njihove sličnosti i razlike, i, na osnovu njih, definisale neke od glavnih karakteristika radikalnog feminizma kao teorije konflikta.

Ključne reči: *feminizam, radikalni feminizam, teorija konflikta, marksizam, patrijarhat, moć, represija, diskriminacija.*

Uvod

Feminizam predstavlja savremeni sociološki i politički pokret, motivisan individualnim i kolektivnim iskustvima žena, koji počiva na tvrdnji da je društvo zasnovano na patrijarhalnim principima, na osnovu kojih su muškarci privilegovani u odnosu na žene, što za posledicu ima diskriminaciju ženske populacije u javnoj i privatnoj sferi života.³ Iako se feminizam često smatra jedinstvenom

² Društveni i teorijski kontekst iz koga „izrasta“ radikalni feminizam je radikalna leвица zapadnog društva i reakcija na ambivalentan položaj u levičarskom, studentskom i antiratnom pokretu 60-tih godina prošlog veka.

³ Iako feminizam, kao i druge sociološke teorije, generalno pruža kritiku svih društvenih odnosa, većina feminističkih analiza bavi se prirodom nejednakosti između polova, kroz proučavanje oblasti kao što su politika moći, ljudska prava i seksualnost. Feministički politički aktivizam zastupa ideje društvene, političke i ekonomske jednakosti između polova, i promovise ženska prava i interese, baveći se temama kao što su seksualno i porodično nasilje, reproduktivna prava, diskriminacija, seksualno uznemiravanje i jednaka zarada. Istovremeno, najčešće oblasti feminističkih analiza predstavljaju: patrijarhat, represija, objektivizacija (naročito seksualna objektivizacija), diskriminacija i stvaranje stereotipa. Savremena feministička teorija uglavnom se vezuje za zapadnu civilizaciju, a naročito visokoobrazovanu srednju klasu na Zapadu, s obzirom da većina poznatih feminističkih teoretičarki potiče iz ovih krugova, ali je feministički aktivizam pokret koji ne poznaje nacionalne, teritorijalne i kulturne granice. Pojedina pitanja, kao što su porodično i seksualno nasilje, predstavljaju univerzalne feminističke sfere interesovanja, dok su neka druga vezana za specifične kulturne kontekste različitih društava i obuhvataju veoma širok spektar diskriminativnih mera koje se sprovede nad ženama, od genitalne mutilacije u nekim delovima Azije i Afrike, do ostvarivanja prava na jednaku zaradu i mogućnost napredovanja u Severnoj Americi i Zapadnoj Evropi. Iako je savremena feministička teorija doživela svoju najveću ekspanziju 70-tih i 80-tih godina prošlog veka, feminizam se kao pokret pojavio još u devetnaestom veku, kada je ideja o represiji nad ženama u okviru patrijarhata počela da zaokuplja sve veću pažnju intelektualnih krugova u Severnoj Americi i Zapadnoj Evropi. Neki od najranijih radova posvećenih „ženskom pitanju“, iako zasnovani na kritikama restriktivne uloge žena, nisu, međutim, obavezno te restrikcije smatrali implikacijom nepovoljnog društvenog položaja žena u okviru patrijarhata i, u skladu sa tim, muškom odgovornošću i krivicom. Jedan od najranijih tekstova na ovu temu je knjiga Meri Volstonecraft (Mary Wollstonecraft), pod nazivom „*A Vindication of the Rights of Woman*“, napisana u osamnaestom veku. Iako, prema modernim standardima, argumenti izneti u ovoj knjizi o ženama kao društvenoj eliti, krhkim i osetljivim bićima ugroženim intelektualnom

ideologijom, ovu teoriju, zapravo, čini veliki broj pravaca nastalih pod uticajem različitih faktora koji mogu biti vezani za istorijske i kulturne specifičnosti, legalni status žena u određenim državama ili, jednostavno, različite feminističke pristupe rešavanju problema sa kojima se ženska populacija suočava. Iako postoji veliki broj navedenih pravaca, glavne razlike između njih svode se na stepen u kome se odnosi u okviru patrijarhalnog društva smatraju uzrokom svih oblika diskriminacije protiv žena.

Radikalni feminizam predstavlja pravac feminističke teorije koji polazi od ideje konflikta između polova kao fundamentalnog konflikta, i represije nad ženama kao direktne implikacije patrijarhata. Ova teorija počiva na pretpostavci da je sva društvena aktivnost rezultat određenih ograničenja i prinude, i iako svaki društveni sistem u sebi sadrži specifične forme interaktivnih ograničenja, ona ne moraju da izazovu represiju. U okviru patrijarhata, međutim, interakcija i komunikacija limitirane su na način kojim se stvara i održava nefleksibilnost koja se doživljava kao represija, dok patrijarhalno društvo zauzima centralno mesto u kome se, i zbog koga, odvija fundamentalna borba za moć između polova. S obzirom da osnovno polazište radikalnog feminizma predstavlja stav da nejednakost između polova predstavlja fundament svih drugih nejednakosti i represija, njega je moguće definisati kao deo (diskurs) teorije konflikta.⁴

i moralnom letargijom, ne zvuče feministički, društvene okolnosti perioda u kojem je ovo delo nastalo bile su takve da se ono sa pravom smatra pretečom feminizma. Jedan od značajnijih radova u razvoju modernog feminizma je i knjiga antropologa Margaret Med (Margareth Maed), pod nazivom "*Sex and Temperament in Three Primitive Societies*", napisana 1935. godine. Ova knjiga se bavi analizom dominantne pozicije žena u Tčambuli plemenu, ističući da odnosi između polova mogu da funkcionišu i po ovom principu, što je u zapadnim krugovima izazvalo preispitivanje evropskih ideja razlika među polovima kao suštinskih i, umesto toga, dovelo do zaključka da su ove ideje prvenstveno kulturne i društveno konstruisane, što znači da su podložne promenama. Koreni savremenog feminističkog pokreta vode poreklo iz Reformističkog perioda devetnaestog veka, a kao zvaničan datum osnivanja organizovanog pokreta uzima se 1848. godina, kada je održana prva konvencija o pravima žena u mestu Seneka Fols (Seneca Falls), država Nju Jork (New York). Danas, više od sto pedeset godina nakon održavanja ove konvencije, feminizam je izrastao u širok pokret koji uključuje različite perspektive o tome šta sve konstituise diskriminaciju protiv žena, i na koje se načine treba boriti za ženska prava; više o feminističkom pokretu i idejama pogledati u: Hester Eisenstain, *Contemporary Feminist Thought*, Boston: G.K. Hall & Co., 1983; Catherine Eschle, *Global Democracy, Social Movements, and Feminism*, Boulder: Westview Press, 2001; Susan Stanford Friedman, *Mappings: Feminism and the Cultural Geographies of Encounter*, Princeton: Princeton University Press, 1998; Anne Phillips, *Feminism and Politics*, New York: Oxford University Press, 1999; Sheila Ruth, *Issues in Feminism: An Introduction to Women's Studies*, California: Maufield Publications Co., 1990.

⁴ Teorije konflikta polaze od pretpostavke da je društvo sačinjeno od suprotstavljenih frakcija čiji se odnosi zasnivaju na i oblikuju zahvaljujući ravnoteži snaga, i zatim analiziraju društvene odnose u skladu sa pozicijom navedenih frakcija u borbi za moć

1. Osnove radikalnog feminizma

Analitički gledano, osnovna razlika između radikalnog feminizma i ostalih pravaca ove teorije leži u stepenu u kome se društveni sistem zasnovan na borbi za moć između polova – odnosno patrijarhat, vladavina muškaraca u okviru koje su žene potčinjena kategorija – smatra korenom svih daljih represija, nejednakosti i nepravdi. Stav da je patrijarhalno društvo generalno nepravedan sistem u kome su žene kategorija stanovništva izložena raznim vrstama diskriminacije i eksploatacije, predstavlja karakteristiku univerzalne feminističke misli i polazište svih pravaca u okviru feminizma, koji se, međutim, razilaze u daljoj formulaciji ovog stava, njegovih implikacija i poželjnih metoda za rešenje problema ženske populacije. Radikalna feministička teorija polazi od činjenice da rodna nejednakost predstavlja fundament svih drugih nejednakosti i represija. Represija nad ženama odvija se u okviru patrijarhata koji predstavlja hijerarhijski sistem dominacije muškog nad ženskim polom, koji se sastoji od, i održava zahvaljujući karakteristikama koje uključuju:

- I. Obavezno majčinstvo i ograničavanje reproduktivne slobode;
- II. Društvenu konstrukciju ženstvenosti i ženske seksualnosti kroz kreiranje i prezentaciju subordinativnih imidža;⁵
- III. Nasilje nad ženama;
- IV. Institucije koje podstrehuju dominaciju muškaraca nad ženama, kao što su crkva i tradicionalni porodični modeli.

Jedinstven stav radikalnog feminizma sastoji se u ideji da se, u cilju prestanka represije nad ženama, mora ukinuti patrijarhat što potencijalno uključuje:

- I. Izazivanje i odbijanje tradicionalnih rodni uloga i načina na koji se žene prezentuju / konstruišu u jeziku, medijima, kao i u njihovim ličnim životima;
- II. Borbu protiv patrijarhalnih konstrukcija ženske seksualnosti zabranjivanjem pornografije i odbijanjem tradicionalnih modela odnosa između polova;
- III. Postizanje reproduktivne slobode.⁶

U razvoju radikalnog feminizma značajnu ulogu odigrali su neki od osnovnih koncepta marksističke teorije, kao što su konflikt, klasa, produkcija, eksploatacija, revolucija, što se jasno vidi u radovima nekih feminističkih autorki u kojima navedeni koncepti služe kao neka vrsta teorijskih šablona u okviru kojih

⁵ Pogledati: Bonnie J. Dow, *Television, Media Culture, and the Women's Movement since 1970*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

⁶ Za detaljan pregled odnosa feminizma, katoličke crkve i pro-choice pokreta prema pravu na abortus pogledati: Germain Kopaczynski, *No Higher Court: Contemporary Feminism and the Right to Abortion*, Scranton: University of Scranton Press, 1995.

se po "cut and paste" principu pojedini, tipično marksistički, izrazi i termini zamenjuju svojim feminističkim ekvivalentima, pa se tako, na primer, umesto reči „klasa“ upotrebljava „pol“, umesto „produkcije“ „reprodukcija“, i slično.⁷ Na ovim osnovama nastala je obimna feministička literatura u okviru koje je ova teorija dobila svoje specifične forme i pravce koji su je odvojili od drugih socioloških pravaca, između ostalog i marksizma. Radikalni feminizam predstavlja specifičan feministički konceptualni okvir koji ne može da se izvede iz marksizma ili bilo koje druge teorijske perspektive, a koji objašnjava svet od prvog reza analitičkog noža po polnim osovina, umesto objašnjavanja represije nad ženama i odnosa među polovima na neki drugi način. Ovaj pravac polazi od pretpostavke da je patrijarhalno društvo represivan sistem u kome se pojedinci muškog pola ponašaju i razmišljaju kao „muškarci“, ali, ujedno, tvrdi da patrijarhalne tendencije nisu ni idealne ni neizbežne za muškarce koji takođe trpe ograničenja zbog patrijarhata i za koje bi, stoga, kao i za žene, feminizam predstavljao oslobađajući pokret. Osnovna karakteristika ovog feminističkog stava leži u proučavanju i preispitavanju izvora potrebe za moći i želje za represijom, koji se pripisuju složenim društvenim faktorima koji su konstruisani, a ne urođeni i suštinski.

1.2. Osnovni koncepti radikalnog feminizma – moć, patrijarhat i represija

Teorijski okvir radikalnog feminizma, u najvećoj meri, čine tri ključna, međusobno povezana koncepta, odnosno patrijarhat, moć, i represija. U radikalnom feminizmu, kao i u feminizmu generalno, patrijarhalno društvo⁸ zauzima

⁷ Pogledati: Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*, New York: Morrow, 1970.

⁸ U pokušaju da objasne poreklo i korene patrijarhalnog društva radikalne feministkinje se suočavaju sa vrlo teškim zadatkom, s obzirom da se čini da patrijarhat postoji onoliko koliko i zabeležena istorija. Ova činjenica implicira da svako analiziranje istorijskih procesa i razloga koji su doveli dotle da društvo postane patrijarhalno, može da bude samo hipotetičko, i izvan okvira informacija na osnovu kojih bi bilo moguće verifikovati dobijena saznanja. Uprkos ovom nedostatku podataka za analizu porekla patrijarhata, a s obzirom na značaj ovog oblika društvenog sistema za feminističku misao, teorijski modeli kojima se objašnjava fenomen patrijarhalnog društva zauzimaju značajno mesto u radovima radikalnih feministkinja. Tako u svojim teorijskim modelima Elizabet Fišer (Elizabeth Fisher) i Merilin Frenč (Marylin French) polaze od pretpostavke da su pre stvaranja patrijarhata ljudi postojali i vršili međusobnu interakciju na način koji nije izazivao represiju nad ženama, ili bilo kim drugim. Korene patrijarhalnog društva autorke postavljaju u kontekst istorijskog skupa uslova pod kojima su se odvijali društveni pritisci materijalne neophodnosti koja se pojavila tokom „neolitičke revolucije“, usled prelaska sa lova na zemljoradnju i uzgajanje domaćih životinja. Društvena promena koja je dovela do patrijarhata opisana je hipotetičkim rekonstrukcijama u koje su uključene društvene reakcije i interpretacije stvarnih polnih razlika – reproduktivnog kapaciteta – žena. Ove promene dovele su do toga da

centralno mesto u kome se, i zbog koga, odvija fundamentalna borba za moć između polova. Patrijarhat zahteva moć, izaziva represiju i održava sistem kontrole bez koga bi njegovo postojanje izgubilo smisao.

Kada se jednom uspostavi, patrijarhalni sistem dobija svoj sopstveni ekvilibrium. Lišene uticaja na društvene procese žene⁹ provode čitav život ne obazirući se na svoju sposobnost da same dolaze do zaključaka o velikom broju stvari koje na njih utiču; ova situacija se prihvata kao normalna, a čak i one žene koje obraćaju pažnju na svoj intuitivni senzibilitet imaju problem sa njegovom interpretacijom. Patrijarhat, istovremeno, u okviru svog sistema pravila i vrednosti, dozvoljava upotrebu fizičkog, kao i drugih oblika društvenog nasilja protiv svih onih koji krše konceptualne norme i pravila ponašanja. Patrijarhat kao kontrolom – opsednuta reakcija,¹⁰ na određene forme stresa¹¹ održava specifičnu društvenu analogiju realnosti ograničavajući interakciju u cilju eliminacije individualne percepcije, što omogućava nesmetano funkcionisanje represivnog sistema; sa druge strane, smanjivanje ili ukidanje ovih ograničenja dovelo bi do slabljenja kontrole i nepredvidivih reakcija pojedinaca čije bi ponašanje bilo

kontrola reprodukcije zameni reproduktivni kapacitet, i dospe, simbolično i materijalno, u ruke muškaraca. Prema ovom modelu, na praktičnom nivou ograničavanje seksualnosti direktno utiče na proces reprodukcije, inače ključno polje koje kontroliše društvo suočeno sa pretnjom opstanka, s obzirom na to da bi svaka fluktuacija u stopi rađanja u bilo kom pravcu ili u društvenim okolnostima rađanja, mogla da stvori krizu za mala i nestabilna društva. (Pogledati: Elizabeth Fisher, *Women's Creation: Sexual Evolution and the Shaping of Society*, New York: McGraw – Hill, 1979; Marylin French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985.) Koreni patrijarhata, u radikalnim feminističkim analizama, objašnjavaju se, pored reprodukcije, i velikim brojem drugih razloga vezanih za odnose između polova. Elizabet Džejnvej (Elizabeth Janeway) razlog patrijarhata vidi u psihodinamici odnosa deteta i majke, u okviru koje se patrijarhalno društvo doživljava kao muška reakcija na žensku moć koja potiče iz detinjstva. (Pogledati: Elizabeth Janeway, *Powers of the Weak*, New York: Knopf, 1980.) Robin Morgan u svojoj analizi ističe značaj ženske uloge u stvaranju društvenih aranžmana koji su uticali na formiranje patrijarhata, istovremeno naglašavajući da u vreme stvaranja, ovi društveni odnosi nisu bili tako destruktivni i represivni. (Pogledati: Robin Morgan, *The Anatomy of Freedom: Feminism, Physics and Global Politics*, Garden City New York: Anchor / Doubleday, 1982.) Može se zaključiti da je verifikacija porekla patrijarhata teška, ako ne i nemoguća, što, međutim, ne mora da utiče na teorijsko negiranje neizbežnosti ili pozitivnosti ovog oblika društvenog sistema. U skladu sa tim i postoji viši stepen slaganja radikalnih feministkinja kada su u pitanju oblik i efekti patrijarhalnog društva, nego kada su u pitanju njegovi koreni.

⁹ Iako postoji široko zastupljeno uverenje da patrijarhalni sistem negativno utiče i na veliki broj muškaraca, feminizam kao pravac je u osnovi posvećen žanama i polazi od ženskih iskustava; iz tog razloga se u ovom radu govori u ženskom rodu, kada se govori o potčinjenoj kategoriji u okviru patrijarhalnog sistema.

¹⁰ Pogledati: Marylin French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985.

¹¹ Pogledati: Elizabeth Fisher, *Women's Creation: Sexual Evolution and the Shaping of Society*, New York: McGraw – Hill, 1979.

motivisano individualnom percepcijom, pre nego strogo definisanim normama, što bi predstavljalo opasnost za dalje funkcionisanje čitavog sistema.¹²

Koncept moći, koji se takođe nalazi u centru radikalnih feminističkih analiza, definiše se kao suština patrijarhata i centralni koncept apstraktnih neprijatelja sa kojima feminizam mora da se suoči.¹³ Marilyn French (Marylin French) rekonceptualizuje moć u interakcionističkim terminima, opisujući je na sledeći način: „Moć je proces dinamičke interakcije. Imati moć, zapravo, znači imati pristup mreži odnosa u kojoj pojedinac može da utiče, ubedi, preti ili privoli druge da urade ono što on želi ili što mu je potrebno. Iako nam nijedna druga sintaksa nije na raspolaganju, u stvari je pogrešno pričati o ‘posedovanju’ moći. Pojedinac ne poseduje moć. Ona se dodeljuje onome ko dominira od strane velikog broja drugih ljudi i ta dodela nije neopoziva“.¹⁴ Autorka posebno ističe da se iluzija ‘posedovanja’ moći dalje prenosi i na ubeđenje u dugoročnost i ekonomičnost njenih efekata, što, međutim, nije tačno, s obzirom da „prinuda samo izgleda kao jednostavniji i kraći metod stvaranja poretka nego bilo koji drugi, ali je ona, zapravo, isto tako dugoročna i monotona, i daleko skuplja nego lični susret, ubeđivanje, slušanje i učestvovanje u procesu harmonizacije grupe“.¹⁵

U cilju stvaranja i objašnjenja radikalno - feminističkog modela teorije konflikta, koji se zasniva na suštinskom konfliktu i borbi za moć između polova, teoretičarke ovog pravca posvećuju posebnu pažnju analizi interaktivnih procesa koji mogu da se identifikuju kao represivni, kao i svih vrsta komunikacija koje

¹² Slikovit primer ove situacije predstavljaju vojnički stavovi prema slobodnoj volji i ulozi individualnog razmišljanja. (Pogledati: Philip Slater, *A Dream Deferred: America's Discontent and the Search for a New Democratic Ideal*, Boston: Beacon Press, 1991.) Naime, kao što se vojnički način održavanja reda i kontrole smatra prikladnijim od demokratskog na bojnopolju, tako i patrijarhat može da se definiše kao odnos prema kriznoj situaciji, kojim je potrebno uspostaviti red i kontrolu, i čije prednosti u kriznim uslovima prevazilaze prednosti fleksibilnosti i slobode. Kontrola zahteva nejednakost i hijerarhijsku stratifikaciju koja je korisna u kriznim situacijama, s obzirom da je centralizacija vlasti sredstvo postizanja kratkoročne efikasnosti na račun fleksibilnosti, kreativnosti i dugoročne efikasnosti. U skladu sa tim, Marilyn French i Elizabet Fišer u svojim analizama uzimaju u obzir mogućnost da rigidnost patrijarhata može da bude korisna u okviru limitiranog konteksta oskudice i stanja fizičke prinude. (Pogledati: Marilyn French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985; Elizabeth Fisher, *Women's Creation: Sexual Evolution and the Shaping of Society*, New York: McGraw – Hill, 1979.) Patrijarhat se, stoga, može razumeti kao odnos ljudskih bića prema situaciji u kojoj postoji pretnja opstanka, što izaziva neophodnost reaktivnog vrednovanja kontrole i održavanja istog stanja. Istovremeno se, međutim, može konstatovati da su ovi razlozi mogli da budu validni u određenim istorijskim fazama, ali i da je patrijarhalno društvo odavno prevazišlo ovaj kontekst, i nastavilo da postoji nevezano za prirodne i društvene uslove, kao i zahteve koje oni postavljaju pred ljudska bića.

¹³ Pogledati: Marilyn French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985.

¹⁴ Marilyn French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985. 509. pogledati: Elizabeth Janeway, *Powers of the Weak*, New York: Knopf, 1980.

¹⁵ Isto, 509.

predstavljaju deo borbe za moć, umesto da samo proučavaju efekte koje odnosi zasnovani na nejednakoj raspodeli moći imaju na interakciju.

Prvi aspekt patrijarhalnog društva koji predstavlja temu feminističkih analiza na temu moći je proces vaspitavanja dece različitog pola u skladu sa osnovnim karakteristikama patrijarhata, koji doprinosi stvaranju osobina i modela ponašanja na osnovu kojih se ovakav sistem održava. Iako je feministička teorija u najvećem delu sačinjena od svedočenja i stavova žena, proizišlih iz njihovih sopstvenih iskustava, njene pojedine analize odnose se na izuzetno jak društveni pritisak kome su izložena deca muškog pola u cilju 'maskulinizacije i socijalizacije' u skladu sa zahtevima patrijarhalnog sistema, a posebno činjenicom da ovaj pritisak počinje mnogo ranije nego korespondirajući pritisci na devojčice da se internalizuju i prihvate ograničenja i obaveze žene.¹⁶ Logično pitanje koje se nameće u svetlu ovih analiza je: Ukoliko patrijarhat predstavlja sredstvo izražavanja muškaraca čiji sebični, samozadovoljavajući ciljevi mogu da se ostvare samo represijom nad ženama, čemu ogroman trud u cilju nametanja određenih obrazaca ponašanja dečacima, kada bi takvo ponašanje trebalo da bude prirodno u odsustvu ograničenja i protivteže?

Drugi značajan aspekt feminističkih istraživanja koncepta moći predstavlja sama ideja o njenoj poželjnosti, odnosno činjenica da veliki broj feministkinja, iako često optuživanih za želju da budu (kao) muškarci, zapravo, nikada nije pokazivao zavist prema muškarcima zbog njihovih represorskih uloga, niti je smatrao te uloge poželjnim i vrednim borbe.¹⁷ Iako se potreba za dominacijom nad drugim ljudima smatra suštinskim aspektom patrijarhata u okviru radikalnog feminizma, ovaj aspekt se uglavnom ne doživljava kao 'prirodno' stanje, već kao faktor ljudske interakcije ili kao princip društvene organizacije. En Wilson Šejf (Anne Wilson Schaeff) navodi da je uverenje u to da je dominacija poželjno stanje, i da moć funkcioniše po principu neravnomerne raspodele – da bi neko imao više, neko drugi mora da ima manje – samo jedan od mitova patrijarhalnog sistema.¹⁸ Kao što je već istaknuto u stavu Merilin Frenč, uspostavljanje moći nad drugim ljudima je proces koji oduzima dosta vremena i zahteva isto onoliko energije kao i drugi načini navođenja drugih na saradnju, što negira uverenje da je represija u kratkoročnom interesu onoga koji je vrši. U skladu sa tim, ukoliko pozicija hegemonije i dominacije postepeno gubi svoju privlačnost nakon što je uspostavljena, ideja da je moć nad drugima suštinski poželjna postaje teško

¹⁶ Pogledati: Ruth E. Hartley, "Sex-Role Pressures and the Socialization of the Male Child", in: Joseph H. Pleck and Jack Sawyer (eds.), *Men and Masculinity*, New York: Prentice Hall, 1974. 7-13.

¹⁷ Pogledati: Marylin French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985; Anne Wilson Schaeff, *Women's Reality: an Emerging Female System in the White Male Society*, Minneapolis: Winston Press, 1981.

¹⁸ Pogledati: Anne Wilson Schaeff, *Women's Reality: an Emerging Female System in the White Male Society*, Minneapolis: Winston Press, 1981.

odbranjiva. Konačno, s obzirom da se patrijarhalne hijerarhijske strukture od strane feministkinja krive za veliki broj društvenih problema kao što su namerno uništavanje prirodnog okruženja, neadekvatne systemske reakcije na individualne i kolektivne probleme, kao i politički stavovi koji na međunarodnom nivou dovode do stalnih konfrontacija, ideja da ova vrsta moći na bilo koji smislaoni, funkcionalistički način služi interesima društva, takođe izgleda neodbranljivo.

Treći ključni koncept radikalnog feminizma predstavlja represija, koja se u okviru ovog pravca objašnjava uz pomoć specifičnog sistema zajedničkih vjerovanja i koncepata koji opisuju patrijarhalno društvo. Radikalni feminizam polazi od pretpostavke da je sva ljudska društvena aktivnost rezultat određenih ograničenja i prinude, i iako svaki društveni sistem u sebi sadrži specifične forme interaktivnih ograničenja, ona ne moraju da izazovu represiju. U okviru patrijarhalnog sistema, međutim, interakcija i komunikacija limitirane su na način kojim se stvara i održava nefleksibilnost koji se doživljava kao represija.

Fokus patrijarhata je na seksualnosti i on funkcioniše na principu polnog polarizovanja društva u kome se polovi rigidno definišu na osnovu odgovarajućeg – odnosno neodgovarajućeg ponašanja koje se vezuje za intenzitet seksualnosti određen specifičnim ograničenjima. Vrednosni sistem patrijarhalnog društva konstruiše iskustvo i značenje emocija različito za muškarce i žene, usmeravajući seksualno izražavanje u drugačije šablone, tako da se želja za izražavanjem seksualnosti uklapa u polarizivane koncepte seksualnih ograničenja.¹⁹ Koncept seksualnosti u patrijarhalnom društvu ima duboke efekte na konstrukciju polno specifičnih, odgovarajućih modela razmišljanja, ličnosti, ponašanja i raspoloženja. Ovi šabloni su složeni i komplikovani, ali je među njima ključni model onaj u okviru koga se ograničenja postavljena ženama vezuju za procese analitičkog mišljenja. Ovaj model funkcioniše po principu obeshrabrivanja i odvrćanja žena od analitičkih misaonih procesa pod izgovorom da su one manje sposobne od muškaraca da shvate složene koncepte, ili da imaju ideje vredne pažnje. Sa druge strane, muškarcima se takođe postavljaju ograničenja vezana za priznavanje, izražavanje i interpretaciju emocija. Žene se, stoga, emocionalno eksploatišu kao

¹⁹ Seksualnost je moćna snaga koja nekad može da pomogne pojedincima da prevaziđu društvene barijere. Kada je, međutim, ona sama strogo ograničena, takođe može da funkcioniše kao konzervativna snaga čija je uloga održavanje ograničenja koje se sastoji u tome da je pristup seksualnom iskustvu društveno organizovan tako da bude lako dostupan samo onima koji se prilagode ponašanju definisanom njihovim ulogama. Patrijarhalne šablone seksualnosti na primeru subordinativnog imidža žene na Zapadu objašnjava Ketrin A. MekKinon (Catherine A. MacKinnon) navodeći da je „seksualna želja kod žena, barem u ovoj kulturi, društveno konstruisana tako da dovodi do toga da mi počinjemo da želimo naše sopstveno samouništenje. To jest, naša subordinacija je erotizovana kao ženska; zapravo, tako nešto nas do određenog stepena i privlači, iako ni izbliza toliko koliko privlači muškarce. To je naš udeo u ovom sistemu koji nije u našem interesu, naš udeo u ovom sistemu koji nas ubija“. (Catherine A. MacKinnon, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Cambridge MA: Harvard University Press, 1987. 54.)

izvori empatije i prisnosti, odnosno za osećanja odvojena od značenja, moći i samopotvrđivanja, i, istovremeno, metodično odvrću od analitičkog razmišljanja. Podsticanje žena na naglašavanje osećanja bez smisla i emocionalne interakcije u patrijarhalnom društvu se doživljava kao dužnost i moralno ponašanje, što doprinosi zadržavanju prijatnih aspekata emocionalnog postojanja koji su istovremeno 'sigurni', odnosno bezopasni za opstanak represivnog sistema. Prednosti emocionalne prisnosti i interpersonalne komunikacije se, stoga, delimično zadržavaju, ali se odvajaju od drugačijih mentalnih procesa. Prema tome, osećanja, zajedno sa seksualnošću i reprodukcijom, u radikalno - feminističkim analizama zauzimaju mesto tipično ženskih kvaliteta od kojih su, međutim, žene otuđene. Sa druge strane, muškarci, koji su manje ograničeni u modelima ponašanja i kognitivnim procesima, trpe velika ograničenja u sferi emocija. S obzirom na značajnu epistemološku ulogu emocija, ova ograničenja sprečavaju potpuno razumevanje mnogih procesa koji, između ostalog, zahtevaju i posmatranje iz emocionalnog ugla. Zbog nedostatka velikog broja informacija neophodnih za razumevanje pojedinih situacija, primena vlasti i odgovornost za odlučivanje o postupcima, suprotstavljaju vlast muškaraca njihovom nedovoljnom razumevanju upravo one oblasti u kojoj poseduju autoritet. Frustracije proizišle iz ovakve situacije izazivaju želju za kontrolom – s obzirom da ono što može da se kontroliše može bar prividno da se razume, što omogućava reakciju u određenim okolnostima. Kada patrijarhalni sistem vrednosti, u kome se težište stavlja na posedovanje moći, egzistira paralelno sa navedenom dinamičkom situacijom, želja za kontrolom se intenzivira. Muškarci, stoga, funkcionišu kao agenti glavnih smernica patrijarhalnog sistema: uspostavljanja i održavanja kontrole zbog nje same. Pod ovakvim uslovima, mogućnosti da stepen u kome granice normi mogu da se prošire ili ukinu, postaju znatno manje, i, umesto toga, se postiže oštro regulisana rigidnost društvenih procesa na račun fleksibilnosti.²⁰ Krajnji rezultat ovog procesa predstavlja represija nad ženama, koju većina radikalno-feminističkih teoretičarki smatra osnovnim modelom muške potrage za moći nad drugim ljudima, kao i fundamentalnim oblikom konflikta između polova. Proces dominacije nad ženama širi se i na veliki broj muškaraca; želja za dominacijom, stoga, postoji i kao efekat patrijarhata na muškarce, što oslobađanje žena od sistematske represije čini fundamentalnim preduslovom u cilju oslobađanja svih ljudi od ovog univerzalno destruktivnog društvenog modela.

Nakon navođenja osnovnih karakteristika i analize koncepata patrijarhata, moći i represije u okviru radikalnog feminizma, može se reći da se, u perspektivi ovog feminističkog pravca, patrijarhat doživljava kao višedimenzionalni fenomen u kome kontrolu nad pojedincima omogućava njihova sopstvena koope-

²⁰ Pogledati: Marilyn French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985.

racija sa sistemom. Prema mišljenju radikalnih feministkinja, represija u okviru patrijarhata ne ide nikome u korist, već, umesto toga, nanosi štetu svim stanovnicima ove planete. Istovremeno, međutim, iako pojedinci postaju objektivne žrtve ove represije, njen neposredan izvor nije spoljašnji već unutrašnji. Drugim rečima, društvene strukture u najvećoj meri predstavljaju zajedničke konceptualne strukture, smeštene u ljudskoj svesti, uprkos njihovom realnom postojanju i realnosti represije koju izazivaju.

Radikalni feminizam ne predviđa ekstremne metode promene patrijarhalnog sistema. Razlozi ovog stava, osim u činjenici da feministička teorija koncept moći nad drugim ljudima generalno smatra problematičnim, uglavnom leže u realnim limitacijama mogućnosti delovanja žena koje, zahvaljujući nedostatku brojčane i fizičke snage, jednostavno moraju da se ograniče na odgovarajuće, primenjive metode.

Najznačajnije mesto među ovim metodama zauzima individualno „podizanje svesti“ u okviru koga pripadnice ugnjetavane kategorije stanovništva počinju da donose zaključke i odluke na osnovu svojih sopstvenih osećanja i razmišljanja, bez obzira na to da li su oni usklađeni sa patrijarhalnim normama ili ne. Jedino ovakvim, individualnim razvojem svesti, moguće je promeniti prirodu društvenih odnosa uklopljenih u patrijarhalni sistem. „Revolucija ideja“, u kojoj će doći do zamene jednog modela razmišljanja drugim, je jedini način rušenja patrijarhata i uspostavljanja društvenog sistema zasnovanog na humanijim odnosima među ljudima, koji neće biti karakterisani subordinacijom i vršenjem represije. Na ovaj način, smatraju radikalne feministkinje, došlo bi do poboljšanja statusa, ne samo žena, već i muškaraca, čije samopotvrđivanje više ne bi zavisilo od stepena inferiornosti drugih društvenih grupa.²¹

²¹ Ovakav način promene društvenih odnosa opisuje i Merilin Frenč u svojoj komparativnoj analizi patrijarhata i feminizma sledećim rečima: „Jedina prava revolucija protiv patrijarhata je ona kojom se ideja moći uklanja sa centralne pozicije i umesto nje postavlja ideja zadovoljstva. Uprkos preziru koji je vladao u odnosu na ovaj kvalitet tokom više hiljada godina, zadovoljstvo, sreća ... u svom najširem i najdubljem smislu – je, u stvari, najveće ljudsko dobro“. Kako bi, međutim, „sreća zamenila moć“ neophodno je promeniti kolektivnu svest u kojoj je duboko ukorenjena ideja o nejednakosti, odnosno o inferiornosti jedne kategorije stanovništva kao meri ličnog uspeha i društvene pozicije druge, što Frenč opisuje sledećim rečima: „U cilju vraćanja zadovoljstva na centralnu poziciju neophodno je povratiti vrednost bića, i, stoga, same prirode ... Ako bi muškarci i žene bili viđeni kao jednaki, ako muško samopotvrđivanje više ne bi zavisilo od inferiorne grupe, druge stratifikacije bi takođe postale nepotrebne“. Autorka dalje ističe da upravo navedena ideja predstavlja skicu feminističkih verovanja, i da cilj feminističkog pokreta nije zbacivanje bilo koje određene vlade ili strukture, već zamena jednog načina razmišljanja drugim. Feminizam povećava blagostanje svih svojih pristalica, što može da privuče i one kojima ovaj pokret inicijalno ne mora da deluje blisko. Ličnu dobrobit kao rezultat primene feminističkih principa, navodi Frenč, izaziva integracija ličnosti, odnosno korišćenje čitavog spektra talenata koje pojedinac poseduje. Autorka posebno naglašava osnovne razlike između patrijarhata i feminizma, kao suprotstavljenih ideja o društvenim odnosima, i primećuje da „patrijarhat, koji u svim svojim formama zahteva

2. Komparativna analiza marksizma i feminizma

Teorije konflikta²² polaze od pretpostavke da je društvo sačinjeno od suprotstavljenih frakcija čiji se odnosi zasnivaju na i oblikuju zahvaljujući ravnoteži snaga, i zatim analiziraju društvene odnose u skladu sa pozicijom ovih frakcija u borbi za moć. S obzirom da, kao što je već istaknuto, radikalni feminizam polazi od osnovne pretpostavke da su polovi međusobno suprotstavljeni, da muškarci, u okviru patrijarhalnog sistema, imaju moć i vrše represiju nad ženama, kao i da društvo i različiti odnosi unutar njega mogu najbolje da se objasne upravo posmatrajući odnos polova prema toj situaciji, ovaj pravac je moguće definisati kao teoriju konflikta.²³ U cilju postavljanja radikalnog feminizma u kontekst opšte sociologije i socioloških teorija, a u skladu sa njegovom definicijom kao teorije konflikta, važno je uporediti sličnosti i razlike radikalne feminističke sa teorijom konflikta na čijim je osnovama ova vrsta feminizma i nastala, odnosno marksizmom. Za početak je potrebno naglasiti da su sličnosti između marksizma i feminizma generalno brojne, što je, između ostalog, dovelo i do stvaranja pravca poznatog pod nazivom marksistički feminizam. Ta teorija, kako joj govori i sam naziv, nastala je u redovima ženskih članova marksističkih organizacija Sjedinjenih Država, kao što je, na primer, *“Students for Democratic Society”*. Ove žene, nezadovoljne svojim marginalnim statusom u okviru levičarskih grupa, iskoristile su marksističku teoriju u cilju definisanja ženske političke situacije u kapitalističkom društvu i na kritikama limitiranih marksističkih perspektiva razvile nov pravac feminizma, koji, zapravo, predstavlja unapređivanje dijalektičkih marksističkih konceptualizacija o represiji nad ženama. Ove materijalističke konceptualizacije, iako prethodno priznate u marksističkoj literaturi, do nastanka navedenog feminističkog pravca uglavnom su bile zanemarivane kao analitička tema.²⁴ Osnovno polazište marksističkog feminizma predstavlja tvrdnja da je kapitalizam, sa svojim naglaskom na stvaranju ekonomske zavisnosti, koren represije koja se vrši nad ženama, i da je nejednakost između polova ultimativno

neku vrstu samožrtvovanja, poricanja ili represije u ime nekog višeg dobra koje se retko (ako ikada) postiže u realnosti, stavlja težište na superiornost, pobeđu i zadovoljstvo zbog konačnog trijumfa“, dok feminizam, sa druge strane, „zahteva čitavo biće u ime trenutnog blagostanja, i stavlja težište na integritet, zajednicu i uživanje u sadašnjem iskustvu“. (Marylin French, *Beyond Power: On Women, Men and Morals*, New York: Ballantine, 1985. 444-445.)

²² Sociološke teorije, prema svojim generalnim analitičkim pristupima, mogu se podeliti na: funkcionalističke (ili strukturalno – funkcionalističke ili strukturalističke), teorije konflikta i interakcionističke teorije; pogledati: Jože Garičar, *Pregled Socioloških Teorija*, Beograd: Izdavačko preduzeće Rad, 1969; Randall Collins, *Conflict Sociology*, New York: Academic Press, 1974.

²³ Pogledati: Hester Eisenstein, *Contemporary Feminist Thought*, Boston: G.K. Hall & Co., 1983.

²⁴ Pogledati: Robim Morgan, *The Anatomy of Freedom: Feminism, Physics and Global Politics*, Garden City New York: Anchor / Doubleday, 1982.

određena kapitalističkim načinom produkcije, dok su osnovne društvene podele vezane za klasu. Ženska subordinacija doživljava se kao forma represije koja se održava zbog toga što služi interesima kapitala.

Pored marksističkog feminizma, feministički pravac u velikoj meri inspirisan marksizmom je, takođe, radikalni feminizam. S obzirom da je tema ovog rada radikalni feminizam kao teorija konflikta, važno je uporediti sličnosti ove i marksističke teorije konflikta.

- I. Kao što je već istaknuto, radikalni feminizam je, kao i neki drugi feministički pravci, u osnovi inspirisan Marksovom političkom teorijom, i polazi od marksističke pretpostavke o tome da nije dovoljno samo proučavati društvo, već da ga je neophodno u potpunosti transformisati.
- II. I jedna i druga teorija polaze od osnovne pretpostavke da je društvo sačinjeno od suprotstavljenih frakcija definisanih odnosima zasnovanim na raspodeli moći, a zatim analiziraju društvo i sve njegove procese iz ugla fundamentalne borbe za moć.
- III. Društveni uslovi koji omogućavaju održavanje specifičnog odnosa snaga, odnosno dugotrajnu represiju jedne frakcije u konfliktu, predstavljaju sledeću fundamentalnu sličnost marksizma i radikalnog feminizma. U oba slučaja, proces represije je rezultat dva različita, ali međusobno uslovljena i komplementarna faktora, od kojih prvi predstavlja direktnu upotrebu sile od strane dominantne kategorije stanovništva protiv 'neposlušnih' članova potčinjene kategorije, dok drugi predstavlja internalizaciju pogleda na svet potčinjene kategorije, koja se zasniva na uverenju u ispravnost i prirodnu subordinaciju, a, samim tim, i u pravednost društveno – političkog sistema u kome se procesi represije odigravaju. Funkcija ovakvog internalizovanog pogleda na svet, odnosno ideologije, je stvaranje i održavanje određenog sistema vrednosti i pravila zahvaljujući kojima pripadnici potčinjene kategorije stanovništva sami veruju u 'prirodnost' i 'prirodnu uslovljenost' svog inferiornog položaja u odnosu na pripadnike druge kategorije. Drugim rečima, iako su pripadnici potčinjene kategorije svesni različitosti pozicije svoje društvene kategorije kao pojedinaca od pozicije u kojoj se nalaze pojedinci iz druge kategorije, oni imaju uverenje da ova kategorijalna distinkcija predstavlja 'prirodnu' i 'suštinsku' podelu, a ne društvenu konstrukciju zasnovanu na nepravdi i nejednakosti. Upravo ovakav sistem 'iluzorne pravde' minimizira mogućnost realnog konflikta širih razmera u društvu zasnovanom na ugnjetavanju pojedinih kategorija stanovništva koje, svesno ili nesvesno, prihvataju svoju inferiornu poziciju, i žive u iluziji 'prirodne' podele uloga, prava i moći. Ove psihološke i kulturne osnove sistema vrednosti omogućavaju funkcionisanje represivnih društava zasnovanih na polnim i / ili klasnim

podelama, i dovode do četvrte zajedničke karakteristike marksizma i radikalnog feminizma.

- IV. Obe teorije slažu se u stavu da slabu tačku represivnih sistema predstavlja činjenica da uspeh represora zavisi od toga da li će ili ne većito morati da koristi represivne metode u cilju pokoravanja potčinjene kategorije stanovništva.²⁵ Radikalni feminizam rešenje problema represije vidi u podriivanju ideologije i podizanju svesti potčinjenih, odnosno u prestanku učestvovanja žena u represiji koja se vrši nad njima samima.²⁶ U okviru marksističke teorije takođe postoje manje radikalni pravci²⁷, koji se zasnivaju na propagiranju nesaradnje i nediscipline potčinjene kategorije stanovništva, koje bi dovele do paralize i nemogućnosti funkcionisanja represivnog sistema tako što bi represori bili prinuđeni da, ili prihvate potrebu za pregovaranjem u cilju dobrovoljne kooperacije od strane potčinjenih, ili da svaki put pribegavaju dugotrajnim i iscrpljujućim nasilnim metodama prinude.

Pored toga što između radikalnog feminizma i marksizma postoje značajne sličnosti, dve teorije se takođe i razlikuju po sledećim ključnim pitanjima:

- I. Iako i marksizam i radikalni feminizam polaze od osnovne pretpostavke da je društvo sačinjeno od suprotstavljenih frakcija definisanih odnosima zasnovanim na raspodeli moći, u ovoj tački se, međutim, teorije razilaze na pitanjima definisanja suprotstavljenih frakcija, odnosno protivnika u borbi za moć. Sa jedne strane, marksizam centrira svoj formativni odnos snaga oko borbe za akumulaciju materijalnih dobara, odnosno vlasništva i kontrole sredstava proizvodnje u cilju njihove dalje akumulacije, i opisuje dve suprotstavljene klase – radničku klasu i klasu vlasnika sredstava proizvodnje – kao protivnike u borbi za moć. Sa druge strane, radikalni feminizam polazi od odnosa između polova kao fundamentalnog društvenog konflikta od koga nastaju i na kome se zasnivaju drugi društveni procesi, a koga definiše dominacija muškog nad ženskim polom, u okviru sistema zasnovanog na subordinaciji i eksploataciji žena.²⁸

²⁵ Pogledati: Karl Marx, "Manifesto of the Communist Party", in: Robert C. Tucker (ed.), *The Marx-Engels Reader*, drugo izdanje, New York: Norton, 1978. (originalno izdanje objavljeno 1872.) 469-501; Carol Hanish, "The Personal is Political", in: Jerome Agel (ed.), *The Radical Therapist*, New York: Ballantine, 1971. 152-155.

²⁶ Carol Hanish, "The Personal is Political", in: Jerome Agel (ed.), *The Radical Therapist*, New York: Ballantine, 1971. 152-155.

²⁷ Marksizam se generalno bazira na ideji da bi nasilna konfrontacija brojčano superiornih pripadnika potčinjene klase sa vladajućom značila i njihovu pobedu, što je dovelo do toga da se, kao rešenje problema represije, direktno predloži nasilna revolucija radničke klase.

²⁸ Pogledati: Alice Echols, *Daring to be Bad: Radical Feminism in America, 1967-1975*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989.

- II. U slučaju marksističke analize postoji uverenje da bi nasilna konfrontacija brojčano daleko superiornijih pripadnika potčinjene klase sa vladajućom, uz uslov da u toj konfrontaciji učešće uzmu široke mase ugnjetavanog stanovništva, značila i njihovu sigurnu pobedu, što je dovelo do toga da se u okviru marksističke tradicije direktno predloži nasilna revolucija radničke klase kao idealno rešenje problema represije.²⁹ Radikalni feminizam, sa druge strane, isključivo predviđa podrivanje patrijarhalne ideologije metodama „podizanja svesti“ i nesaradnje sa sistemom.
- III. U okviru radikalnog feminizma ne postoji teoretički ekvivalent materijalnom bogatstvu i onome što ono predstavlja u marksizmu, odnosno jedna posebna stvar oko koje se, i za koju, suprotstavljene strane bore. Umesto toga, mnogo češće se javlja opažanje da muškarci vrše represiju nad ženama iz ultimativno nepotrebnih,³⁰ ili patološki iracionalnih razloga.
- IV. S obzirom da u okviru radikalne feminističke teorije ne postoji ni jedna „stvar“ zbog koje borba za moć postaje neizbežna, teoretičarke ovog pravca često smatraju vrednovanje moći jednih nad drugim ljudima teorijski problematičnim, dok marksizam uglavnom prihvata ovu vrstu moći kao poželjnu, objašnjavajući represiju kroz mogućnost vršenja iste. Ovaj, fundamentalno različit, pristup prema pitanju raspodele moći predstavlja jednu od najznačajnijih razlika između dve teorije.

Zaključak

Radikalni feminizam predstavlja jedan od pravaca feminističke teorije, nastale na stavu da je društveni sistem zasnovan na patrijarhalnim osnovama, što za posledicu ima marginalizaciju i diskriminaciju žena u svim sferama društva. Ovaj pravac polazi od ideje konflikta između polova kao osnovnog društvenog konflikta, što ovu teoriju svrstava u grupu socioloških teorija poznatih pod nazivom teorije konflikta. S obzirom da feministička teorija generalno vodi poreklo od marksizma, koji je, ujedno, i najpoznatija teorija konflikta, poređenje ove dve teorije predstavlja jedan od najboljih načina za postavljanje radikalnog feminizma u kontekst teorija konflikta. Analizirajući ova dva teorijska pravca može se istaći da su sličnosti između marksizma i feminizma uglavnom vezane za definiciju i karakteristike oblika društva i društvenih uslova u okviru kojih se dešava konflikt i vrši represija, kao i za potencijalne načine borbe protiv re-

²⁹ Pogledati: Karl Marx, „*Manifesto of the Communist Party*”, in: Robert C. Tucker (ed.), *The Marx-Engels Reader*, drugo izdanje, New York: Norton, 1978. (originalno izdanje objavljeno 1872) 469-501.

³⁰ Pogledati: Robin Morgan, *The Anatomy of Freedom: Feminism, Physics and Global Politics*, Garden City New York: Anchor / Doubleday, 1982.

presivnih procesa. U okviru svojih generalnih karakteristika obe teorije polaze od zajedničke pretpostavke da je društvo sačinjeno od suprotstavljenih elemenata angažovanih u borbi za moć. Sledeća zajednička karakteristika odnosi se na društvene uslove koji omogućavaju vršenje represije, a koji se sastoje iz primene sile od strane represora i istovremenu kooperaciju potčinjenih u ovom procesu, koja proizističe iz njihovih uverenja u 'prirodnost i neminovnost' njihovog potčinjenog položaja. Marksizam i radikalni feminizam dele i i uverenje da je osnovni problem represora činjenica da je, u cilju održavanja represivnog sistema, neophodna stalna primena sile, dok kao način promene ovog sistema obe teorije propagiraju nesaradnju potčinjene kategorije stanovništva sa sistemom. Pored nespornih sličnosti, između ova dva teorijska pravca takođe postoje značajne razlike. Obe teorije polaze od ideje društvenih odnosa zasnovanih na fundamentalnom konfliktu između suprotstavljenih frakcija, ali se razilaze u njihovoj definiciji; sa jedne strane, marksizam suprotstavljene strane definiše kao različite klase, dok su, u slučaju radikalnog feminizma, u pitanju različiti polovi. Dok marksizam, međutim, u cilju rušenja represivnog sistema, između ostalog, predlaže i nasilne metode, feminizam se zadržava na mirnim načinima rušenja sistema, odnosno podizanju svesti i mentalnom podrivanju temelja patrijarhalnog društva. Značajna razlika između ovih pravaca vezana je i za predmet konflikta, koji u marksističkoj teoriji predstavlja materijalno bogatstvo, dok u radikalnom feminizmu ovaj predmet jednostavno ne postoji. Odnos prema moći, kao osnovnom razlogu permanentnog konflikta, takođe je različit kod ova dva pravca. Dok, sa jedne strane, marksizam moć smatra poželjnom, radikalni feminizam u većini slučajeva ne zastupa stav da je moć nad drugim ljudima neophodna u cilju funkcionisanja društva. Suština ovog feminističkog pravca leži u proučavanju i preispitavanju izvora potrebe za moći i želje za represijom, koji se pripisuju složenim društvenim faktorima koji su konstruisani a ne urođeni i suštinski. Iako radikalne feministkinje smatraju patrijarhat represivnim sistemom u okviru koga žene postaju žrtve muške portage za moći, one, ujedno, uglavnom tvrde da patrijarhalne tendencije nisu ni neizbežne ni idelane za muškarce, koji, takođe, trpe ograničenja zbog patrijarhata, i za koje bi, stoga, kao i za žene feminizam predstavljao oslobađajući pokret.

Literatura

- Agel, Jerome (ed.). *The Radical Therapist*. New York: Ballantine. 1971.
Collins, Randall. *Conflict Sociology*. New York: Academic Press. 1974.
Dow, J. Bonnie. *Television, Media Culture, and the Women's Movement since 1970*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 1996.

- Echols, Alice. *Daring to be Bad: Radical Feminism in America, 1967-1975*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1989.
- Eisenstein, Hester. *Contemporary Feminist Thought*. Boston: G.K. Hall & Co. 1983.
- Eschle, Catherine. *Global Democracy, Social Movements, and Feminism*. Boulder: Westview Press. 2001.
- Firestone, Shulamith. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: Morrow. 1970.
- Fisher, Elizabeth. *Women's Creation: Sexual Evolution and the Shaping of Society*. New York: McGraw – Hill. 1979.
- French, Marilyn. *Beyond Power: On Women, Men and Morals*. New York: Ballantine. 1985.
- Friedman, Stanford Susan. *Mappings: Feminism and the Cultural Geographies of Encounter*. Princeton: Princeton University Press. 1998.
- Goričar, Jože. *Pregled Socioloških Teorija*. Beograd: Izdavačko preduzeće Rad. 1969.
- Janeway, Elizabeth. *Powers of the Weak*. New York: Knopf. 1980.
- Kopaczynski, German. *No Higher Court: Contemporary Feminism and the Right to Abortion*. Scranton: University of Scranton Press. 1995.
- MacKinnon, Catherine A. *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Cambridge MA: Harvard University Press: 1987.
- Maed, Margareth. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Morrow. 1963.
- Marx, Karl. *Manifesto of the Communist Party*. in: Robert C. Tucker (ed.), *Marx-Engels Reader*, drugo izdanje, New York: Norton, 1978.
- Morgan, Robin. *The Anatomy of Freedom: Feminism, Physics and Global Politics*. Garden City New York: Anchor / Doubleday. 1982.
- Pleck, Joseph H. and Jack Sawyer. (eds.) *Men and Masculinity*. New York: Prentice Hall. 1974.
- Phillips, Anne. *Feminism and Politics*. New York: Oxford University Press. 1999.
- Ruth, Sheila. *Issues in Feminism: An Introduction to Women's Studies*. California: Maufield Publications Co. 1990.
- Schaf, Anne Wilson: *Women's Reality: an Emerging Female System in the White Male Society*. Minneapolis: Winston Press. 1981.
- Slater, Philip. *A Dream Deferred: America's Discontent and the Search for a New Democratic Ideal*. Boston: Beacon Press. 1991.
- Wollstonecraft, Mary. *A Vindication of the rights of Woman*. New York: W.W.Norton and Company. 2009.